

ARBEJDSMIGRATION

MIGRANTS

**Mi
clue**

MiClue - et samarbejde ml.
Det Danske Udvandrerarkiv,
Aalborg Universitet og
Immigrantmuseet

IMMIGRANTMUSEET
INDVANDRINGENS KULTURHISTORIE

DET
OBELSKE
FAMILIEFOND

Kulturhuset, Stavnsholtvej 3, 3520 Farum

Indledning

Dette hæfte er skabt med det formål, at få eleverne til at reflektere over arbejdsmigration som noget komplekst og kontinuerligt. Igennem tematikker som *arbejdsforhold gennem tiden, udenlandsk arbejdskraft, kontrakt* m.v. vil elevernes egne forudsætninger og omverdensforståelse sættes i spil, men samtidig udfordres. Temaerne i hæftet kan også bruges til at diskutere og nuancere emner som globalisering, identitet og selvforståelse.

Materialet

I materialet kan man læse om arbejdsvilkår for udenlandske arbejdere i Danmark gennem tiden, samt hvordan man ser på arbejdsmigranter i dag. Materialet behandler bl.a. Amagerhollænderne fra 1500-tallet, Roepolakkerne fra starten af 1900-tallet og fremmedarbejderne der kom til Danmark i 1960'erne og 70'erne. Disse tre nedslag i historien er på mange måder forskellige. Fælles er dog, at arbejdskraften i alle tre tilfælde, blev rekrutteret til Danmark, fordi der var et politisk eller økonomisk ønske derom.

Materialet består blandt andet af nogle forskellige historiske nedslag, der sætter migrations-situationen i et historisk perspektiv, samt nogle opgaver og quizzer eleverne kan arbejde med. Quizzerne er udformet således, at de ikke giver et ja/nej svar, men derimod en mulighed for refleksion og diskussion.

Materialet er rettet mod udskoling og ungdomsuddannelser og understøtter Fælles Mål for faget historie:

Historiebrug: Eleven kan forklare samspil mellem fortid, nutid og fremtid.

Kronologi og sammenhæng: Eleven kan på baggrund af et kronologisk overblik forklare, hvorledes samfundet har udviklet sig under forskellige forudsætninger.

Arbejds migrant

I dag snakker man meget om, hvorfor arbejdsgivere vælger at bruge udenlandsk arbejdskraft frem for dansk arbejdskraft. Men selvom debatten er aktuel, er det langt fra et nyt fænomen. Faktisk har man gennem århundreder benyttet sig af arbejdskraft fra forskellige lande. I 1700-tallet hyrede man tyskere til at få gang i kartoffelproduktionen i Jylland og i 1500-tallet hyrede man hollændere til at opdyrke Amager. Man hyrede de folk, som man mente var særligt dygtige til et specifikt erhverv. Nogle af disse blev inviteret til landet af selveste kongen, med løfte om gode forhold og særlige privilegier. Andre kom hertil fordi Danmark, i akut mangel på arbejdskraft, indgik aftaler med andre lande om at sende flere hænder.

Den politiske og økonomiske situation i både Danmark og arbejderens hjemland, samt typen af arbejde, der skulle udføres, har haft stor indflydelse på den måde arbejderne er blevet modtaget i Danmark. Nogle blev modtaget med udstrakt hånd og beundring, mens andre blev mødt med mistro. Arbejderens vilkår svinger også voldsomt gennem tiden, fra positiv særbehandling, til dårlige forhold og underbetaling. Men selvom de forskellige bølger af arbejdsindvandring er placeret i vidt forskellige historiske perioder, er der dog tydelige ligheder i måden hvorpå arbejderne er blevet behandlet.

Lige muligheder?

I 1908 vedtages loven ”Lov om anvendelse af udenlandsk arbejdskraft”, også kaldet ”Polak-loven”. Loven kom til på baggrund af pres fra den polske provins Galizien, der igennem mange årtier havde forsynet Danmark med sæsonarbejdere til roemarkerne på Lolland-Falster. Disse arbejdere levede og arbejdede under nogle særdeles hårde vilkår, hvilket fik Galiziens regering til at reagere og kræve kontrakt til sine arbejdere. Loven trådte i kraft og var med til at sikre rettigheder til alle arbejdsmigranter i Danmark. Loven opstillede blandt andet en række regler for arbejdsgivernes pligter ved import af arbejdskraft som f.eks. kontraktregler. Målet var ikke at skaffe lige vilkår for danske og polske arbejdere, men at gøre polakkernes vilkår så gode, at de galiziske myndigheder ikke begrænsede eksporten af arbejdskraft. I 1960’erne og 70’erne inviterede Danmark en række arbejdere til landet for at arbejde i den danske industri. De blev kaldt fremmedarbejdere eller gæstearbejdere. Fremmedarbejdernes vilkår blev livligt debatteret op igennem 70’erne, især manglen på en sammenhængende fremmedarbejderpolitik. En del politikere hævdede, at den overordnede politik for fremmedarbejdere var ligestilling; dvs. at fremmedarbejderne havde de samme muligheder og tilbud som danskere i samfundet. Kritikere påpegede, at ligestilling var et kønt ideal, men at fremmedarbejderne ikke var i stand til at udnytte de tilbud, de havde adgang til blandt andet pga. kulturelle og sproglige forskelle.

Det politiske udgangspunkt for henholdsvis hollænderne, polakkerne og fremmedarbejderne var altså vidt forskellige. Fra positiv særbehandling over praktiske foranstaltninger for at sikre importen af arbejdskraft, til ligestilling i form af adgang til de eksisterende tilbud.

Hollænderne på Amager

I 1521 inviterede kong Christian II 184 hollændere til Danmark for at opdyrke jorden på Amager. Hollænderne var kendt som dygtige landbrugere og deres evner var meget efterspurgt i hele Europa. De fik tildelt 24 gårde i Store Magleby, fik lov til at have deres eget retssystem baseret på hollandsk lovgivning samt skattefrihed. På grund af den positive særbehandling hollænderne fik i Danmark, holdt de fast ved deres skikke, navne og traditioner i mange århundreder.

Hollændernes privilegier gjorde dem velhavende. De var anerkendte som dygtige havebrugere, og deres varer var forbundet med kvalitet på torvet i København. Alene Amagers tilnavn som "Københavns spisekammer" og stednavnet Amagertorv midt i København vidner om amagerbøndernes betydning.

På torvet kunne amagerkvinderne kendes bl.a. på den specielle måde, de bandt deres tørklæder på, og det fortælles, at danske bondekoner efterlignede den hollandske mode, fordi det var et tegn på varenes kvalitet. De velhavende amagerbønderne havde således en vis status blandt bønderne.

Integration eller selvvalgt isolation?

Hollænderne var beundrede, men ikke altid elskede af danskerne. Da hollænderne ankom til Amager omkring 1521, blev de danske bønder, der hidtil havde beboet øen, nemlig flyttet for at gøre plads til de nyankommne. Stednavne som Amagerhuse ved Hundested vidner om flytningen. De udflyttede familier har næppe været glade for at blive flyttet til nyt og betydeligt dårligere jord end jorden på Amager. Desuden havde hollænderne et helt særligt forhold til kongemagten, da de var inviteret af kongen og nød kongens beskyttelse. Dertil kom deres særlige privilegier, som vakte misundelse blandt danskerne.

Kontakten med Store Maglebys danske naboer var begrænset, som følge af Hollænderbyens gode forhold. De havde ikke brug for at omgås danskerne. Hollændernes specielle bystyre og retssystem medførte kritik fra de danske indbyggere på Amager, der mente, at Hollænderbyen ikke burde have særregler. Velstanden og en stærk slægtsbevidsthed blandt Hollænderbyens indbyggere betød, at der gik lang tid, inden de hollandske indvandrere begyndte at søge ægtefæller udenfor landsbyen. Først i 1759 forekom et ægteskab mellem den sidende hollandske byleder, og en dansk pige. Den positive særbehandling har formodentlig betydet, at hollænderne og deres efterkommere ikke havde grund til at blande sig med de danske naboer.

Vidste du:

Hollændernes tilstedeværelse på Amager var så markant at man stadig i dag kan se tydelige spor af dem. Et eksempel er Amagerbankens logo, der forestiller en hollænder med grøntsager under armen.

Amagerbankens logo

Polakkerne på Lolland-Falster

I 1872 begyndte dyrkningen af sukkerroer i Danmark. Sukkerroen krævede en stor arbejdsstyrke, idet det meste af arbejdet foregik med håndkraft. Jordkvaliteten på Lolland og Falster passede godt til dyrkning af sukkerroer. Derfor ønskede de Danske Sukkerfabrikker i 1880'erne og 90'erne at ansætte en stor landarbejderstyrke, så landbruget kunne øge udbredelsen af sukkerroedyrkingen. Problemet var bare, at der var stor mangel på dansk arbejdskraft i den periode, blandt andet på grund af den store udvandring til USA som især tømte Lolland-Falster for unge arbejdsdygtige mænd og kvinder. Man måtte altså lede efter arbejdskraft et andet sted. På den baggrund indgik man en aftale med provinsen Galizien i det nuværende Polen, om at få tilsendt sæsonarbejdere, der kunne arbejde i roemarkerne. I 1893 kom de første 400 polske arbejdere til Lolland. Indtil 1929 kom tusindvis af polakker hvert år til Danmark for at arbejde. Hovedparten rejste hjem mens ca. 3.500 valgte at bosætte sig i Danmark.

Roepigerne kommer

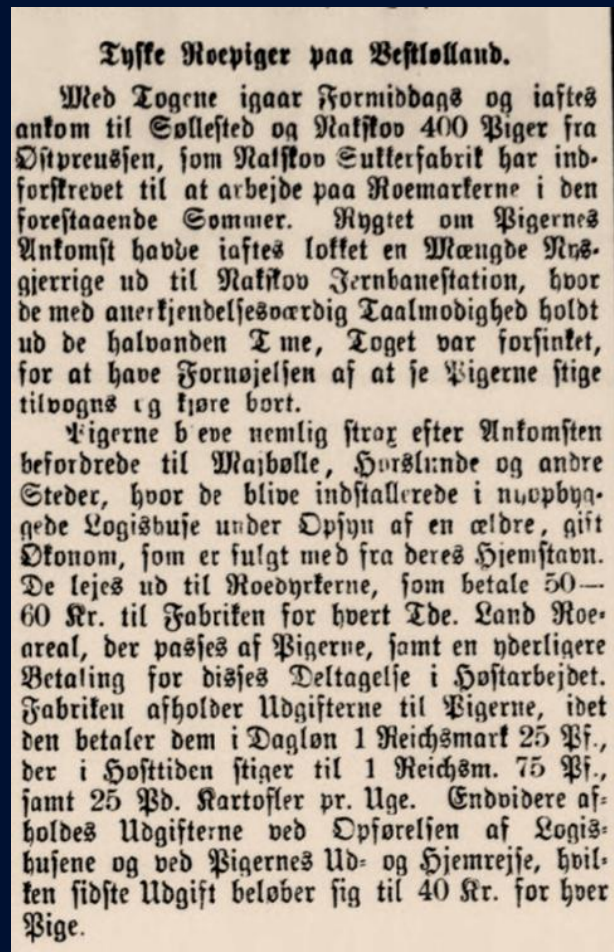
Det rigtig store indryk af polske landarbejdere kom i 1893, hvor De Danske Sukkerfabrikker hyrede 400 polske piger til at arbejde i sukkerroemarkerne på Lolland. De polske sæsonarbejdere rejste til Danmark i april måned og arbejdede indtil roerne var taget op af jorden i slutningen af november. I de perioder, hvor der ikke var arbejde på fabrikkens marker, blev pigerne udlejet til lokale landmænd, hovedsageligt godsejere, som havde brug for en større arbejdsstyrke. Den polske arbejdskraft var effektiv og forholdsvis billig. Alene i 1911 rejste 10.320 polske sæsonarbejdere til Danmark.

Drømmen om et bedre liv

I de polske områder blev det fortalt, at Danmark var et rent slaraffenland, hvor man kunne tjene mange penge. Men paradisdømmene blev sjældent opfyldt. Lønnen for roearbejderne var langt lavere end lovet og arbejdet meget hårdere. Den russiske arbejder Joseffa Brandis fortæller: *"Foruden malkningen hjalp vi til i huset, og vi sled og slæbte, som vi aldrig tidligere havde prøvet hjemme i Rusland. Vi var meget, meget ulykkelige og længtes hjem, men hjem kunne vi ikke komme [...]. Ville vi hjem, maatte vi selv betale rejsen, og det blev der ikke raad til de første par aar med den usle løn."*

Boligforhold

Polakkerne boede i store kaserner, kaldet "Polakkaserner" med plads til ca. 50 arbejdere i hver. Polakkasernerne blev typisk bygget ude på marken. På den måde spildte de polske piger

Lolland-Falsters Stiftstidende beskriver d. 21. april 1893 polakkernes ankomst til Danmark.

ikke arbejdstiden med transport til og fra arbejdsstedet. Polakkasernerne varierede meget i kvalitet. Nogle var store og arkitekttegnede, mens andre bestod af små og faldefærdige røtter. Indretningen af boligen bestod som regel af en række soveværelser eller sovesale, hvor der var plads til flere piger i samme rum. Nogle steder havde pigerne enkeltstående senge. Andre steder, hvor der boede mange piger, blev der brugt køjesenge. Foruden soverummene havde kasernerne fælles køkken med komfur og fælles spiseplads. Udendørs var en brønd og udhuse med vaskerum. I spisesalen bestod møblementet som regel af et langbord og bænke. Her havde pigerne også hver et skabsrum til deres madvarer. En del af pigernes løn blev nemlig udbetalt i naturalier som skummetmælk, kartofler og margarine. I mange af kasernerne var der hverken kønsopdelte rum eller vinduer og både køkken og værelser var fyldt med rotter. Den polske arbejder Tekla Jakobik skriver: *”Vi frøs så det var en jammer. Vi blev sat til at grave dæmning, og vi havde i huset ingen mulighed for at få tørret tøj fra dag til dag. Derfor maatte vi vaa i det vaade tøj. Paa fødderne havde vi træsko, men de blev paa faa minutter fyldt med ler, saa vi maatte vinterdage barfodet grave dæmningsgrøfter fra 6 morgen til kl. 18.”*

Polakloven 1908

Under pres fra den galiziske regering blev loven *”Lov vedrørende Anvendelse af udenlandske Arbejdere til Arbejde i visse Virksomheder samt det offentliges Tilsyn dermed”* vedtaget i 1908. I folkemunde blev loven kaldt *”Polakloven.”* Loven gav de polske arbejdere nogle basale rettigheder, der skulle gøre deres arbejde i Danmark bedre. Selvom loven blev kaldt *”polakloven”* gjaldt den for alle udenlandske arbejdere i Danmark.

Loven fastsatte blandt andet at:

- kasernerne skulle være tørre og med tilstrækkelige vinduer, der kunne åbnes for at skaffe udluftning. Ugifte mænd og kvinder skulle også have adskilte soverum, og ægtepar skulle have eget værelse.
- arbejderen skulle have en kontrakt indenfor otte dage efter ankomsten til Danmark.
- kontrakten skulle oversættes til arbejderens modersmål og det var arbejdsgiverens ansvar, at arbejderen forstod kontraktens indhold. Arbejderne skulle være min. 16 år gamle, og gravide, kronisk syge og sindssyge måtte ikke arbejde.
- alle havde krav på ½ times middagspause og ½ times pause til aftensmad. Arbejdsdagen varede typisk fra kl. 05 eller 06 og til kl. 19.
- arbejderen havde fri på protestantiske helligedage foruden syv nævnte romersk-katolske festdage, da langt de fleste polske arbejdere var romersk-katolske.
- arbejderen havde krav på 12 kg. gode kartofler om ugen samt 1 liter skummetmælk om dagen.
- arbejdsgiveren skulle sørge for lægehjælp til syge arbejdere, samt for forsikring mod arbejdsulykker og mod brand.

Fagbevægelsen

Den udenlandske arbejdskraft udgjorde en udfordring for den fremvoksende fagbevægelse, fordi den på den ene side var fattige arbejdere, der blev udnyttet og på den anden side var udenlandsk arbejdskraft, der tog arbejde fra den danske arbejdsstyrke. Ugeavisen Landarbejderen skrev d. 26. august 1898: ”Vi ønsker ikke Polakker til Danmark, fordi Vi mener, at Landets egne Børn først og fremmest har Adkomst til at leve af den frugtbare danske Jord.” På den internationale socialistkongres i Stuttgart i 1907 begyndte stemningen i arbejderbevægelsen at ændre sig. Holdningsændringen bestod i, at danske fagforeningsfolk fik øjnene op for, at danske og udenlandske arbejdere både kunne arbejde sammen og kæmpe sammen i fælles faglig front for bedre løn- og arbejdsforhold. Hvor danskerne i begyndelsen af 1900-tallet så ned på polakkerne, voksede den danske anerkendelse af den polske arbejdskraft i løbet af 1920'erne og 30'erne. Det skete i og med, at polakkerne blev mere integrerede i det danske samfund bl.a. ved at købe landejendomme, få dansk statsborgerskab samt ved at organisere sig i danske fagforeninger.

Vidste du:

Man valgte at hyre polske kvinder, fordi man dengang mente de var udstyret med et ekstra led i rygsøjlen.

”Den Krumbojede stilling, som arbejdets gode udførelse kræver, kan Mændene vanskelig forsones sig med. De anser sig for diskvalificerede dertil, idet de hævder, som jeg ofte har hørt det udtrykt, at mangle det ekstra Hængsel i ryggen, som Kvinderne må antages udstyret med.”

Fremmedarbejderne

I 1960'erne var der mangel på ufaglært arbejdskraft i den danske industri. Det medførte at et større antal arbejdere fra især Tyrkiet, Jugoslavien og Pakistan kom til Danmark for at arbejde i den danske industri i 60'erne og 70'erne. Arbejderne gik under betegnelsen gæste- eller fremmedarbejdere og var fortrinsvis yngre mænd, med familie i hjemlandet, der rejste til Europa for at tjene penge og spare op. En del rejste hjem igen, men mange hentede efter en årrække deres familie til Danmark. Fremmedarbejderne kom til at repræsentere en udfordring for det danske samfund bl.a. i form af de forhold og muligheder de blev tilbudt. Den 6. august 1971 kunne man læse dette indlæg i magasinet Fremmedarbejderbladet: ”Disse mennesker lever gennemgående under ringe kår [...] Vi kan osse konstatere de fantastisk mange arbejdspladsproblemer (der er fem gange så mange arbejdsulykker blandt fremmedarbejdere som blandt danske arbejdere), boligproblemer og sociale problemer i det hele taget. Og hvordan ligger det egentlig med sproget? Ikke mange kan dansk og undervisningen går trægt.”

Det arbejde danskerne ikke vil have...

Fremmedarbejdernes arbejdsforhold blev gentagne gange taget op til debat i 1970'erne. En repræsentant fra virksomheden Nordisk Kabel og Tråd udtalte i 1972 til arbejdsministeriet: ”Det arbejde som de danske arbejdere nødtigt vil udføre bl.a. pga. varme etc., har de fleste udlændinge ikke noget imod at påtage sig.” Sygelighed, arbejdsulykker og forskellige krav til arbejdsindsats var sammen med forskel i løn nogle af de sager om fremmedarbejdernes arbejdsforhold, som blev debatteret ivrigt. Ifølge reglerne for arbejdstilladelse kunne fremmedarbejdere kun ansættes i stillinger, der ikke kunne findes egnet dansk arbejdskraft til. Det blev ofte i debatten fremstillet som om, fremmedarbejderne fik det arbejde, danskere ikke ville have. Det arbejde fremmedarbejderne fik, var ofte fysisk hårdt, beskidt og ensformigt, og der opstod en række sager med beskyldninger om sundhedsskadeligt arbejdsmiljø. En opgørelse i 1973 viste, at hver fjerde fremmedarbejder kom til skade på arbejdet mod kun hver 14. dansker. Årsagen var først og fremmest sprogvanskeligheder. Skiltning og instruktion blev ofte kun foretaget på dansk, og det betød, at fremmedarbejderne ikke kendte til de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger.

Fremmedarbejdere stadig sorteper

— i spillet om Vognmandsmarken

Sommeren og det tidlige efterår gav ikke — som beboerne var stillet i udsigt — tilfredsstillende løsninger på de omfattende problemer, beboerne i Vognmandsmarken har at slås med.

Gennem de forhandlinger, der blev ført med Andelselskabet af Den Jugoslaviske Forenings advokat, Claus Bergsøe, og gennem de spørgsmål der blev stillet i Borgerrepræsentationen af advokat Johan Lassen (Socialistisk Folkeparti) blev der formuleret følgende væsentlige krav til bebyggelsen og dens administration:

- Huslejenævnet skulle fastsætte lejen til et rimeligt niveau.
- Yderligere salg af ejerlejligheder i bebyggelsen måtte ikke finde sted.
- Stop for retsforfølgelse af de folk som i sin tid købte lejlighed af

Bassan.

- Administrationen skulle gøres billigere.
- Genhusningsproblemet efter januar 1978 skulle løses.

Retssagerne genoptages

Nu — et halvt år efter at disse problemer blev taget op på offentligt plan må man stadig konstatere:

- AT fremmedarbejderne i Vognmandsmarken stadig bliver slået for retten og dømt til at betale op til 40-50.000 kr. for dårlige lejligheder, som de skal smides ud af i januar 1978.
- AT administrationen stadig sluger 40% af de samlede huslejeindbetalinger — et uanstændigt højt beløb sammenlignet med andre bebyggelser.

Overborgmesteren afviser

— AT overborgmesteren pure afviste at høre på Johan Lassens indvendinger om vedligeholdelsen skønt der på over-

bevisende måde blev redegjort for defekte nedløbsrør og cisterner, og at samme borgerrepræsentant selv overværede beboernes drabelige kamp med en rotte.

— AT samme overborgmester kun mente, at kommunen har genhusningsforpligtelser overfor de ca. 20 familier, der bor i egentlige lejligheder. Dette er naturligvis korrekt formelt set — men hvad så med de øvrige 320 familier? Uanset hvordan man vender og drejer det, bliver det et problem for kommunen? Vi skal i denne forbindelse oplyse, at det er indvandrere det drejer sig om her. I langt de fleste tilfælde har beboerne deres familier heroppe og permanent arbejds- og opholdstilladelse. Og de er, som alle andre fremmedarbejdere, skatteydere.

Vi må påny indtrængende appellere til Københavns kommune om at leve op til sit ansvar og undersøge mulighederne for at disse 340 familier kan få anstændige boligforhold.

Udsnit fra Fremmedarbejderbladet.
Foto: Immigrantmuseet

Bolig

Den store vækst i 1960'erne betød stor mangel på egnede boliger ikke mindst i områder med stor indvandring af arbejdskraft. Boligsituationen betød, at fremmedarbejderne ofte blev ofre for boligspekulanter, eller boede under betænkelige forhold. Fremmedarbejdere boede ofte i ejendomme, der ventede på nedrivning, i værelser eller lejede værelser i større villaer og lejligheder. En del blev i 1970'erne henvist til nye sociale boligbyggerier, hvor huslejen var for høj for fremmedarbejdernes økonomi. Dog kom der i løbet af 70'erne lov om, at arbejdsgiver skulle sørge for ordentlig husning.

Løntrykker eller kammerat?

Tonen overfor fremmedarbejderne var i 60'erne ret positiv. I den periode optræder betegnelsen *gæstarbejder* oftere end *fremmedarbejdere*. Men i takt med stigende arbejdsløshed, oliekrise og økonomiske problemer i hele Europa i 1970'erne, ændrede billedet sig til et mere negativt syn på den udenlandske arbejdskraft. Det er også i den periode af betegnelsen *fremmedarbejder* vinder frem. I et brev til arbejdsministeren i september 1975 skrev en borger, at fremmedarbejderne ”*udfører arbejde, som burde udføres af danskere.*” I Fremmedarbejderbladet i august 1974 omtalte en tillidsmand fra Hollesens Fabrikker fremmedarbejderne som løntrykkere, fordi deres tilstedeværelse gjorde, at arbejdsgiverne ikke behøvede at betale den løn, danskerne skulle have for at påtage sig samme arbejde. I et læserbrev i samme nummer af Fremmedarbejderbladet erklærede montør Børge Hansen sig enig med tillidsmanden ved at skrive: ”*De mennesker, der forsvare fremmedarbejdernes forbliven, er dem, der sidder godt og sikkert i det, dem, der har tjent på fremmedarbejdere, dem, der ikke kommer til at miste deres gode arbejde til fordel for en fremmedarbejder.*”

Adgang til information

I 1970'erne blev den danske fremmedarbejderpolitik beskrevet som ligestilling. Med ligestilling mente man, at fremmedarbejderne havde samme rettigheder som danskerne. Kritikerne hævdede, at nok havde fremmedarbejderne samme muligheder, men de manglede forudsætningerne for at bruge disse muligheder. Derfor startede man i 1971 med at udgive avisen Fremmedarbejderbladet. Den 6. august 1971 udkom Fremmedarbejderbladet for første gang i en forsøgsudgave, og fra november 1971 udkom avisen en gang om måneden. Det første fremmedarbejderblad udkom med alle artikler på dansk, tyrkisk, serbokroatisk, arabisk og urdu. Gennem de i alt 63 numre af Fremmedarbejderbladet skiftede sprogene efter læsernes behov, sådan at arabisk faldt ud og urdu i en periode var erstattet af engelsk. Formålet med bladet var ”*at give oplysninger om fremmedarbejdernes rettigheder og pligter i det danske samfund.*” Bladets indhold var således en blanding af sager om behandling af fremmedarbejdere bl.a. i boligsager, om arbejdsforhold, samt mere praktiske oplysninger som oversættelse af selvangivelser og forklaring af overenskomstforhandlinger, forhandlinger om regler for arbejdstilladelser, og forklaringer af dansk kultur i det hele taget.

Der blev tilbudt danskundervisning til fremmedarbejdernes familie og børn.

Arbejdsspørgsmål til de tre perioder:

Hvad er en "løntrykker"?

Hvorfor holdt man op med at kalde tyrkerne for "gæstarbejdere" og begyndte at kalde dem "fremmedarbejdere"?

Hvad handler Fremmedarbejderbladet om?

Hvorfor blandede hollænderne sig ikke med danskerne?

Hvorfor var det lige hollændere man hyrede til at opdyrke Amager?

Hvorfor kunne danskerne fra de omliggende byer ikke lide hollænderne?

Hvorfor hyrede man polakker til at arbejde i roemarkerne?

Hvorfor var det især kvinder man hyrede?

Hvorfor lavede man "polakloven" i 1908?

Forholdene i dag

Arbejdsmigration har været en konstant del af Danmarks historie. Fra privilegerede hollændere, over underbetalte polakker, til kampen om lige rettigheder for fremmedarbejderne. Selvom der i dag er stor fokus på lige rettigheder for dansk såvel som udenlandsk arbejdskraft, er der dog stadig mange arbejdere fra andre lande, der arbejder til langt under hvad en dansk arbejder tjener. Grundene til dette kan være mange. Blandt andet fordi Danmark ikke opererer med en konkret mindsteløn, hvilket betyder, at arbejdsgiveren kan fastsætte lønnen. Arbejder man under en overenskomst er man dog berettiget til en vis løn, men hvis ikke, kan man arbejde til en langt lavere løn. Dette får mange arbejdsgivere til at hyre udenlandsk arbejdskraft, da disse ofte kan arbejde flere timer og til en lavere løn.

På næste side kan man læse tre korte interviews med personer, der enten arbejder eller har arbejdet i Danmark. De fortæller om forholdene på arbejdspladsen og hvordan især lønnen har været et stort problem.

Interviewsne er nedskrevet ordret, på dansk eller engelsk.

Opgave:

Læs de tre interviews på den næste side og snak i klassen om, hvilke oplevelser de har haft i deres jobsituation i Danmark.

---

*Tyrkiske gæstearbejdere i den danske industri 1970
Foto: Uwe Bødevadt*

Interview med Nikolae

”Jeg fik tilbudt alt fra 50 kroner i timen til 180 kr. i timen. Den sjoveste, det var en landmand som tilbød, at jeg skulle arbejde 45 timer om ugen, plus hver anden weekend. Og at jeg skulle have mobilen tændt 24 timer i døgnet. Det var for en fast løn på 25.000 kr. om måneden. Så spurgte jeg: *Ud over det, så betaler du også pension, ikke?* Så svarede han: *Nej, hvad fanden skal du bruge pension til?*

Jeg har brugt rigtig meget af min energi og tre år af min fritid med 3F. [...] Det startede dengang, vi kom til Danmark med skolen. Vi fik information om LandboUngdom, der nu hedder 3F Ungdom. Det kostede 100 kroner om året at være medlem. Der tænkte jeg: *Hvorfor ikke?* Og de har hjulpet mig siden 2003. Lad mig give et eksempel: Min arbejdsgiver havde ikke betalt mig for mit overarbejde i 3 måneder, og det var omkring sådan 25.000 kroner. Så jeg ringede til LandboUngdom, og 2 dage senere, der havde jeg alle mine penge på kontoen. Der tænkte jeg, at det er smart nok, og så fortsatte jeg med at betale til 3F. Så gik jeg til en generalforsamling og blev valgt som bestyrelsesmand.”

Interview med Mihai

One of the reasons I don't want to work in farming anymore, is because I think that in the the farms the salaries are going lower and lower and have done so the past four years, because nobody force the farmers to give a minimum salary. But the farm I worked at, they were involved with the union so the owner he has to respect fair salaries, but that is not the case everywhere, I hear many stories from other guys. The farmers are becoming bandits you know. Let's say I go to a job interview and I ask for 25.000 DKK as a salary, after me comes another guy and he says “I can work for 20.000 DKK”. But I have experience and he doesn't. The farmer will choose the unexperienced guy because he saves money. After 2008 most of the farmers who are not in a union made the salary smaller because they say “if you want to work for me for have to take 2000 DKK less, because it is very easy to find new workers”. They think in the short term and about cash. Especially now with these problem with the Russian ban on Danish pigs. The farmers are not allowed to export to Russia and also the Germans are making problems because they want to buy the pigs cheaper.

Interview med Mehmet

Jeg søgte job til at starte med, men jeg blev altid afvist fordi jeg ikke kunne sproget. De grinte af mig. Jeg gik til forskellige fabrikker, men de grinte altid af mig. Jeg følte, at jeg var en tigger og ikke en som søgte job. Det gjorde meget ondt på mig. Det kommer jeg aldrig til at glemme. Så mødte jeg formanden for København posthus, han var en tyrker, og med hans hjælp kom jeg i arbejde i et rengøringsfirma. Jeg arbejdede der i ca. 1 år, så blev firmaet blev solgt til en anden, så blev jeg arbejdsløs igen. Jeg kunne ikke finde et job pga. sprogbarriere. Senere hen fandt jeg et job, hvor jeg arbejdede som opvasker på en italiensk restaurant. Derefter lavede nogle af mine venner et projekt, hvor de bagte brød og baklava. Det var faktisk os som lavede det første tyrkisk brød i Danmark. De hentede en mester fra Tyrkiet, og vi fik t kursus i 7 måneder og fik diplom fra ministeriet. Derefter arbejdede jeg i ca. 4-5 år hos en bager og lavede tyrkisk brød og desserter. I 1996 åbnede vi en kebab forretning uden for København.

Vidste du?

Opgave:

Arbejd i grupper og prøv på bedste vis at diskutere jer frem til et svar. Der er ikke noget rigtig eller forkert svar, så I skal argumentere og diskutere for det svar som I synes er det rigtige.

1.

At de polske landarbejdere lovgivningsmæssigt først blev nogenlunde beskyttet mod dårlige arbejdsforhold og overgreb i 1908?

De polske roearbejdere kunne kun arbejde i Danmark i en begrænset periode. Julia og Ludvig Stanek fortæller, ”Vi rejste for at tjene penge i sukkerroerne. Det var der så mange, der gjorde i forvejen, og de kom hjem med 3-4000 kroner. Så ville vi også tjene penge her i Danmark.” Ifølge loven skulle der udarbejdes en arbejdskontrakt mellem polske roearbejdere og den danske arbejdsgiver. Som del af lønnen fik de polske roearbejdere mælk, kartofler og margarine som basisføde.

Hvad er din holdning til polakkernes løn?

- Polakker får naturligvis samme løn som deres danske kollegaer.
- Det er ok, at udenlandsk arbejdskraft får en lavere løn end danskernes.
- Lønnen bør udregnes i overensstemmelse med den enkelte gruppes behov. Nogle grupper skal således have mere i løn end danskerne for at få hentet arbejdskraft til Danmark.

2.

At politiet skulle sørge for, at polakkerne i Danmark fik ordentlige arbejds- og boligforhold? Franciscek Swicklicki og 10 andre polakker var rejst til Danmark for at prøve lykken, som landarbejder i sukkerroemarkerne på Bækkeskov gods på Sydsjælland. Det viste sig hurtigt, at der var problemer med at få udbetalt lønnen samt kartofler og sødmælk. Franciscek gik til politiet, og efter en dommerundersøgelse blev forpagter Wulff på Bækkeskov gods dømt til at udbetale polakkerne deres retmæssige løn. Herefter rejste Franciscek og de andre polske arbejdere hjem til Polen.

Hvordan sikrer man gode arbejdsforhold for alle?

- Hver enkelt arbejder sørger selv for at aftale arbejdsvilkår, der passer både arbejdsgiveren og arbejderen uden nogen behøver at opstille faste regler.
- Udenlandsk arbejdskraft arbejder selvfølgelig efter danske regler.
- Arbejdsreglerne bør tilpasses, sådan at de passer til alle arbejdere. Der kan således godt være behov for at tage hensyn til forskelle i kultur o. lign.

3.

At der findes 44 katolske kirker i Danmark og 22 katolske skoler?

På Lolland-Falster blev der grundlagt 3 nye katolske kirker – først Skt. Birgittes kirke i Maribo i 1897, dernæst St. Franciskus kirke i Nakskov i 1913 og sidst Hellig Kors Kirke i Nykøbing F i 1916. Kirkerne blev bygget for midler, som de polske indvandrere donerede og ikke mindst for midler, som de danske arbejdsgivere lagde. Det var især sukkerfabrikkerne, der donerede midler for at deres ansatte skulle have adgang til præst og kirke.

Skal arbejdspladsen tage hensyn til religiøse traditioner?

- Arbejdspladsen bør ikke blande sig i den ansattes religiøse overbevisning.
- Arbejdspladsen bør gå de ansatte i møde ved at tilbyde plads til bederum og lignende.
- For at sikre produktionen kan arbejdspladsen kun sørge for fridage o.lign. indenfor én religiøs tradition.

4.

At den første polske skole blev åbnet i Nakskov i 1928, og at den polske stat betalte lærerens løn? De polske skoler var ikke godkendt af den danske stat, så børnene gik kun i polsk skole hver anden dag. De resterende skoledage skulle de polske børn gå i danske skoler, men mange mødte ikke op og lærte derfor ikke dansk.

Flere polakker fortæller at deres forældre forbød børnene at tale dansk. Og i folkeskolen blev de polske børn enten sjældent hørt, eller også forfulgte lærerne dem. Danske forældre forbød også deres børn at lege med polske børn. En polsk mand fortæller, at han aldrig er kommet sig over at sidde alene i en krog i skolen uden at forstå, hvad der foregik, og uden at få hjælp.

Hvad er din holdning til at være tosproget?

- Det er meget vigtigt som immigrant at lære sproget i det land man bor i, også selvom det er midlertidigt.
- Hvis man har en anden nationalitet, bør man bibeholde sit eget sprog samt lære landets sprog.
- Hver nationalitet bør fastholde sit sprog og dermed sin kultur.

5.

At de huse polakkerne blev indkvarteret i, blev kaldt polakkaserner?

Generelt boede polakkerne adskilt fra de danske landarbejdere. Polakkasernerne blev stort set bygget ude på marken sådan, at de polske piger ikke spildte tid på transport. Kasernerne var placeret væk fra anden bebyggelse, og pigerne var derfor ret udsatte for overgreb og tyveri.

Magnus Grønnegaard fra godset Corselitze på Falster fortæller i 1906, at polakkerne på gården var blevet ”forulempede af Veifarende. De smed Steen derind og slog Vinduer itu osv. - og saa for nogen Tid siden var der nogen, der brød ind og stjal deres Penge – saa vilde Pigerne ikke boe der mere; jeg havde et morderligt Vrøvl de vilde reise...”

Hvilken holdning har du til nationalitet og bolig?

- Det er et frit land – folk må bo, hvor de vil.
- Det er bedst, at befolkningsgrupper af samme nationalitet bor i samme område.
- Staten skal sørge for, at folk fra forskellige nationaliteter spredes blandt danskere.

6.

At det i december 1970 blev bestemt, at virksomheder, der ansøgte om at antage mere end 10 gæstearbejdere, skulle sørge for rimelig indkvartering?

I 1970 blev det bestemt at bygge Kollegiebyen Avedøre Holme, som skulle være et introduktionscenter for tilflyttet arbejdskraft. Der skulle bygges beboelse til 735 personer foruden faciliteter som undervisningslokaler, fagforeningsafdeling, socialrådgivning, boligansvisning, cafeteria osv.

Allerede i juni 1972 blev det endnu ufærdige center nedlagt, og gælden på mere end 12 mio. kr. overdraget til staten sammen med bygningerne. Det var ikke muligt at få udlejet boligerne. Gæstearbejderne fandt, at de lå for langt fra København og at faciliteterne ikke var attraktive nok.

Hvordan synes du, at gæstearbejdere burde indkvarteres?

- De er her kun midlertidigt, så arbejdsgiveren må indkvartere gæstearbejderne samlet, så de ikke tager boliger fra danskerne.
- Gæstearbejdere skal anvise boliger blandt lokalbefolkningen for at sikre, at de bliver en del af samfundet.
- Gæstearbejdere skal selv finde deres boliger.

7.

At fremmedsprogede børn fra 1976 fik ret til at modtage undervisning i deres modersmål i 3-5 ugentlige timer?

I 1975 fortalte 13 årige Süreyya til Fremmedarbejderbladet, at hun nogle gange havde svært ved at følge med i skolen pga. sproget. Selvom hun havde været i Danmark i 2½ år og gik til spejder, havde hun ikke megen kontakt med danske børn.

De 2 ugentlige timers undervisning i tyrkisk, hun modtog syntes hun ikke var nok til at lære sproget.

Hvordan skal fremmedsprogede børn undervises?

- Det er vigtigt at fremmedsprogede børn hurtigt kommer i dansk skole for at sikre, at de får danske venner. Samfundet bør ikke sørge for modersmålsundervisning.
- Det er vigtigst at give modersmålsundervisning, sådan at børnene møder andre fra samme kultur, og lettere kan vende tilbage til deres hjemland. Danskundervisning er ikke vigtig.
- Samfundet bør tilbyde danskundervisning og modersmålsundervisning i den samme offentlige skole for at sikre kontakt med andre børn.

8.

At der i 1973 var krav om, at alle gæstarbejdere skulle have 40 timers undervisning i dansk sprog og samfundsforhold?

Fremmed arbejdskraft bliver ofte beskæftiget i jobs, hvor det ikke er muligt at få dansk arbejdskraft. I 1960'erne og 70'erne var det især ufaglærte job med hårde arbejdsvilkår. På grund af den korte danskundervisning havde de ofte svært ved at forstå sikkerhedsinstruktioner. Det førte til mange skader og endog en række dødsulykker.

Hvad er din holdning til at undervise midlertidig, fremmed arbejdskraft i dansk?

- Der bør sørges for danskundervisning, sådan så fremmedarbejderen kan forstå sikkerhedsinstruktioner og kommunikere med sine kolleger.
- Gæstarbejdere skal have instruktion på deres modersmål indenfor det specifikke arbejde de udfører.
- Det er vigtigt at gæstarbejdere introduceres til dansk arbejdskultur både på dansk og på deres modersmål.

Kontrakt

Opgave:

Du har ansat en gruppe arbejdere fra et østeuropæisk land, som skal udføre et bygningsprojekt for dig. Arbejdet tager ca. 3 måneder og kræver både fysisk og til tider risikabelt arbejde. Da du er deres arbejdsgiver skal du udforme en kontrakt til dem.

Hvad har de krav på, og hvordan skal deres løn være?

Forslag til Lov

vedrørende

Anvendelse af udenlandske Arbejdere til Arbejde i visse Virksomheder samt det offentliges Tilsyn dermed. (1908)

§ 1.

Nærværende Lovs Bestemmelser komme til Anvendelse, naar udenlandske Arbejdere, der ikke fæstes som Tyende, antages til Arbejde her i Landet uden forinden at have haft uafbrudt Ophold sammesteds i mindst 2 Aar, for saa vidt det paagældende Arbejde kan henføres under Landbrug, Skovbrug, Havebrug og de til samme knyttede Virksomheder, saasom Teglværk, Tørveskær, Rørskær, Grus-, Ler- og Mergelgravning, Stensamling m. v.

Indenrigsministeren er bemyndiget til at bestemme, at udenlandske Arbejdere, der antages til legemligt Arbejde i anden Virksomhed end ovennævnt, skulle inddrages under Lovens Bestemmelser.

§ 2.

Det paahviler vedkommende Arbejdsgiver inden 24 Timer efter de paagældende Arbejders Ankomst til Bestemmelsesstedet dels at foretage Anmeldelse herom til Stedets Politimester, dels at tilkalde en Læge til Undersøgelse af samtlige Arbejders Sundhedstilstand.

Lægeundersøgelsen, der bekostes af vedkommende Arbejdsgiver, skal som Regel foretages senest 3 Dage efter Arbejdernes Ankomst til Bestemmelsesstedet. Politivirigheden kan af Arbejdsgiveren forlange sig forelagt Lægeattest om Undersøgelsens Udfald.

Den fornævnte Anmeldelse til Politimesteren skal indeholde Oplysning om:

- 1) De ankomne Arbejders Antal, særskilt for Mænd, Kvinder og Børn, samt Arbejdernes Nationalitet og Hjemsted.
- 2) Saafremt Arbejderne ledsages af en Formand eller Fører, dennes Navn og Hjemsted.
- 3) Den Institution, Forening eller Enkeltmand i Ind- eller Udland, hvis Bistand Arbejdsgiveren maatte have benyttet ved Antagelsen af de paagældende Arbejdere,

Lovforslag. Ordentl. Samling 1907—08.

Kontrakt:

Hvad ville du gøre?

Opgave:

Sæt dig i arbejderens og arbejdsgiverens sted og prøv at svare så ærligt som muligt på spørgsmålene.

Du rejste for 20 år siden til Italien for at arbejde. Opfatter du stadig dig selv som dansker?

- Ja, jeg vil altid være dansker. De fleste af mine venner i Italien er også danskere, der har valgt at bo i Italien.
- Ja, men jeg har også meget kontakt med mine italienske naboer, som jeg nu har kendt i mange år.
- Nej, jeg lever som italiener. Når man bor i et land, så har man en vis pligt til at tilpasse sig.

Dit svar

Du arbejder i et firma, hvor engelsk er hovedsproget, så du har ikke brug for at lære sproget i det land, du arbejder i. Hvad gør du?

- Du vil gerne lære sproget, så du kan snakke med dine naboer.
- Du synes ikke, at der er grund til at lære flere sprog. Du er jo dansker og klarer dig fint med dansk og engelsk.
- Du synes du har pligt til at lære landets sprog, så du melder dig straks til et sprogkursus.

Dit svar

Du skal arbejde i Egypten i en periode. Hvordan vil du helst bosætte dig?

- Jeg vil gerne bo i et område med blandede nationaliteter, men jeg vil også gerne kunne komme sammen med andre danskere.
- Jeg vil helst bo i et område sammen med andre danskere.
- Jeg vil helst bo i et område blandt egyptere.

Dit svar

Der er stor arbejdsløshed i dit hjemland, og du har hørt rygter om, at der er godt arbejde at få i udlandet. Hvad tænker du?

- Jeg forsøger først at lære mere om det nye land, også selvom jeg måske kun skal være der midlertidigt.
- Jeg tager til det nye land i en periode for at tjene penge. Derfor bosætter jeg mig sammen med andre fra mit eget land. Jeg skal hjem jo hjem igen, så der er ingen grund til at blande sig for meget.

Dit svar _____

Du overvejer at ansætte udenlandske arbejdere midlertidigt til din produktionsvirksomhed. Hvordan vil du aflønne dem?

- Arbejderne skal have løn i forhold til den løn de ville få i deres hjemland.
- De skal have samme løn som jeg giver de danske arbejdere. Der er ingen forskel
- Arbejderne skal have løn svarende til det arbejde de udfører.

Dit svar _____

Din produktion er i tilbagegang og du er nødt til at fyre et antal af dine udenlandske arbejdere. Hvad gør du?

- De arbejdere med mindst tilknytning til Danmark bliver fyret først.
- Jeg fyrer folk ud fra produktionsdelenes behov og ikke på baggrund af nationalitet.
- Det spiller en rolle for mig om medarbejderen har gjort en indsats for at blive integreret i Danmark.

Dit svar _____

Du har to udenlandske ansøgere til et job i din virksomhed. Den ene er fra Marokko, mens den anden er fra Tyskland. Hvad tænker du?

- Jeg tror det bliver vanskeligt at have en udlænding ansat i min virksomhed og vælger at vente med at ansætte nogen.
- Jeg vælger alene efter kvalifikationerne. Ansøgerens nationalitet er lige meget.
- Jeg vælger ansøgeren fra Tyskland, for det giver nok færrest kulturelle problemer.

Dit svar _____

Føler du som arbejdsgiver et ansvar for, at sammensætningen af dine medarbejdere afspejler samfundets forskellige etniske grupper og nationaliteter?

- Ja, i store virksomheder bør der være en vis procentdel udlændinge, svarende til antallet i samfundet.
- Nej, jeg mener det vigtigste for at arbejde i Danmark, er at kunne dansk og at kende til dansk kultur.
- Ja, men det kræver arbejde mellem de forskellige etniske grupper, således at misforståelser ikke nedsætter produktiviteten.

Dit svar

Du ansætter polske bygningsarbejdere i dit firma. De taler ikke dansk. Hvad giver du dem i løn?

- De polske arbejdere vil få lavere løn fordi de ikke taler dansk.
- Jeg betaler dem selvfølgelig samme løn som de danske arbejdere.
- Jeg ville aldrig ansætte nogen der ikke taler dansk. Det giver for mange vanskeligheder og potentielle ulykker.

Dit svar

Nogle af dine udenlandske arbejdere beder om fri på en religiøs helligdag, som ikke er helligdag i Danmark. Hvad svarer du?

- Det er helt i orden. Du vil jo også gerne have fri på danske helligdage, så derfor indretter du arbejdsåret sådan at de enkelte etniske grupper kan have fri på højtiderne.
- Når arbejderne er i Danmark har de fri på danske helligdage. Produktionen kan ikke tåle også at stå stille på de udenlandske arbejderes helligdage.
- Alle bør have samme fridage, så du laver et kompromis, hvor alle arbejdere har fri på nogle danske og nogle udenlandske helligdage.

Dit svar

Industrien mangler arbejdskraft. En løsning er, at skaffe midlertidig udenlandsk arbejdskraft. Men hvordan skal reglerne for boligforhold for arbejderne være?

- Der behøver da ikke være regler. Arbejderen kan frit rejse ind og bosætte sig her.
- De nye arbejdere skal fordeles blandt danskerne for at undgå ghettodannelser.
- Arbejdsgiveren skal sørge for boliger tæt på fabrikken og sørge for deres hjemrejse, så arbejderne ikke bliver permanent og skaber arbejdsløshed blandt danske arbejdere på sigt.

Dit svar

MIGRANTS